

Honderden stenen paarden

WIE HET KLEINE NIET EERT... DOOR G. BOEREMA

Aan talrijke boerderijen in het noorden van Groningen komt een versiering voor, die het stellig verdient nader onder de aandacht te worden gebracht. Het zijn in reliëf uitgevoerde dierfiguren, die door de steenhouwer zijn aangebracht op sluitstenen in de gemetselde korfboog boven de deuren.

Deze stenen vervullen een dubbele taak. Zij helpen de draagkracht van de boog versterken en zij zijn een speels versieringselement in de vlakke gevel. Veelal zijn ook de ramen in de gevel boogvormig, zij het met een rondboog, afgedekt. Gedurende welk tijdperk de zandstenen sluitstenen precies zijn toegepast is (nog) niet bekend. Wel is zeker, dat zij lange tijd zijn gebruikt voor het aanbrengen van initialen, jaartallen, dierfiguren (en) (of) korenschoven.

STREEKGEWOONTE

Gevelstenen komen voor in allerlei vorm en afmeting. Waarom verdienen deze bijzondere aandacht? Me dunkt omdat ze een eigen streekgewoonte weerspiegelen en door hun vorm tot een specifieke kleinkunst hebben geleid. Naar de belijning van het metselwerk zijn de boven- en onderkant van de sluitstenen licht gebogen, de zijkanten zijn schuin gezaagd ter aansluiting zijwaarts op het metselwerk. Hierdoor ontstaat een inklemming in de draagboog boven de deuropening.

Het voorvlak heeft een eigen, beperkte vorm. De vulling hiervan met een dierfiguur vraagt een eigen oplossing. Lang niet alle hebben tot een kunstwerk geleid, maar er zijn vele zeer verdienstelijke werkstukjes afgeleverd.

NOORD GRONINGEN

Waar komen ze voor? Met uitzondering van een enkele 'emigrant' vinden we ze in Groningen ten noorden van de weg Groningen-Leeuwarden en ten noorden van het Damsterdiep. In het Westerkwartier zijn ze vrij schaars. In de weidegebieden, waar de deuren meer in rechthoekige houten kozijnen zijn gevat, komen ze uiteraard ook minder voor. In de akkerbouwstreek langs de hele noordkust, waar de bedoelde bouwwijze vrijwel algemeen was, zijn ze talrijk. Is er meer over geschreven? Mij zijn slechts afbeeldingen bekend. Op een gekleurde plaat, ontworpen door Johan Dijkstra, ter propagering van behoud van het Groninger Landschap, komt een staldeur met een paardje voor.

In het gedenkboek van de Noorder Afdeling (landbouwver. met Usquert als vergaderplaats) uitgegeven bij het 100-jarig bestaan in 1952 staan een paar foto's.

370 PAARDEN

Een verkenning met het fototoestel, ondernomen in 1982, leverde opnamen op van ongeveer 370 stenen met een paardefiguur. Zij zitten (nog steeds) in de muren, maar dikwijls niet meer op de oorspronkelijke plek. We ontmoetten enkele losse stenen, terwijl van een paar exemplaren wel een foto bestaat maar niet bekend is of, dan wel waar, de steen nog bestaat. Er zijn 56 vaste en losse koeien vereeuwigd, 27 schapen, vier vaste en vier losse varkens. Eén steen toonde een ploeg, zoals die in het begin van de vorige eeuw in gebruik was. Dezelfde ploeg komt op grafstenen voor op de begraafplaats van Pieterburen.

DATERING MOEILIK

Wanneer en waar de beeldhouwwerkjes zijn gemaakt is slechts zeer ten dele bekend. Enkele mede uitgehouwen jaartallen geven een aanduiding voor de ouderdom. Stijlvergelijking leert soms iets over de leeftijd. Wanneer er een Groninger warmbloedpaard van de dertiger jaren is weergegeven moet de steen in die periode zijn bewerkt. Soms kan ook de uitmonstering helpen.

In 1982 heeft de steenhouwerij Veenstra te Uithuizermeeden twee reliëfs in marmer uitgevoerd. Het zijn geen sluitstenen, maar de uitvoering zowel als de bestelling stoelen op het oude gebruik. In 1938 zijn bij een vernieuwing te Oldehove twee rechthoekige stenen geleverd door de steenhouwer Poel te Den Anel. De voorstellingen zijn een schaap en een korenschoof.

Rond de eeuwwisseling vallen een paar erven op, waar de vorm van de bouw naar oud gebruik is gevolgd; de sluitstenen zijn aanwezig, maar de versiering ontbreekt. Het gaat hier om Ranum; De Wieben te Pieterburen; Groot Hoysum te Warffum. In de beide laatste gevallen zijn oude stenen later herplaatst. Van drie boerderijen, waarvan het bouwjaar bekend is, terwijl ook de bouwplaats voordien geen boerenerf was, zijn wel de versierde stenen aanwezig, resp. bewaard. Gezien het metselwerk en de 'passende' stenen mag worden aangenomen, dat het beeldhouwwerk van het betreffende jaar is. Het zijn de boerderijen: Dwarsweg 28, Uithuizermeeden van 1877, Dijksterweg 44, Kloosterburen van hetzelfde jaar en Usquerdweg 18, Rottum van 1891. Interessant is de losse steen te Baflo, waar aan de achter-

Met foto's moge een en ander nog iets duidelijker worden. De achtergevel van de boerderij te Tinallinge, Abbeweesterweg 2, (foto 1), is weliswaar iets gewijzigd, maar toont alle sluitstenen; er is geen dakgoot; de hoekafwerking van de gevel is typerend. De rechthoekige, in hout gevatte luiken op de zolder boven de paardestal detoneren.

De staldeur aan de Dijksterweg 20, Kloosterburen (foto 2) dateert vermoedelijk van omstreeks 1800. Enig is, dat in de roedeverdeling van het raam erboven de godsdienstige overtuiging van de eigenaar is uitgedrukt. Dit paard noem ik springend.

Het staande paard (foto 3) lijkt mij duidelijk van het Gambo-type te zijn. Hij is zo fors, dat hij over de randen is uitgedijd.

De koetsier met zijn onrustig, juist van de stal gehaalde paard (foto 4) siert een grafsteen op het kerkhof te Maarhuizen. De steen, vroeger op Dorre Ven, die als voorbeeld diende, is nu spoorloos. Een tweede gelijksoortig stuk is te zeer verweerd voor reproductie, maar toont aan, dat de kleding van de koetsier 18de-eeuws is. Het paard met zadel en stijgbeugel (foto 5) neemt een eigen plaats in (cavalerie 19de-eeuw?).

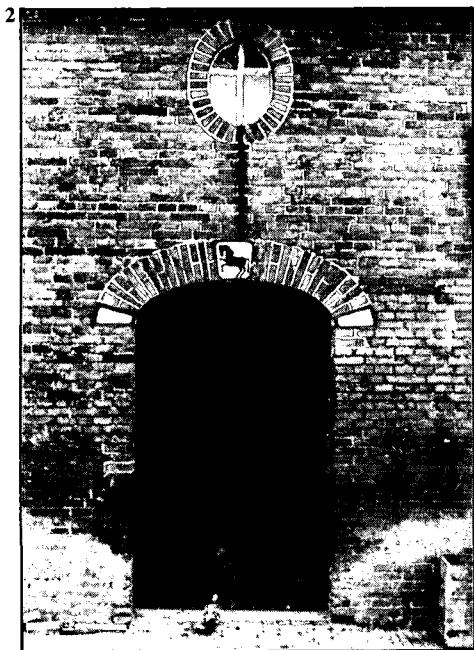
Het grootst in aantal zijn paarden in stap met teugel en schabrak, waarvan hier een voorbeeld (foto 6).

Eén steen zonder beschildering (foto 7), waarbij het gedetailleerde werk van de steenhouwer tot zijn recht komt. Kunsthistorici leren ons dat sedert de klassieke oudheid beelden kleurrijk werden overdekt. Er is dus niets nieuws onder de zon, maar een ogenblik aandacht voor de goede zorg van de beeldhouwer is zeker op zijn plaats. Het toevoegsel van de huis schilder heeft overigens veel stenen voor verwerking gespaard.

Stelt de ruiter te paard een pastoor voor?

Aan de Dorpsweg te Garmerswolde (foto 8) is dit sierlijk stuk te zien. Een steen met dezelfde beelding is te vinden te Westeremden.

kant in de specie (met de vinger?) staat: S. Hein 1840.

Een voorbeeld van passend eigentijds werk vormen ook de stenen op Arion in de Noordpolder te Den Andel. Dit vrij omvangrijk gebied met het bekende jaar van indijking (1811) geeft meer aanknopingspunten voor leeftijdsbepaling. Toch is enige voorzichtigheid geboden. In onze tijd verhuist een steen nogal eens met de bewoner mee. Dit is zonder twijfel meer gebeurd. Naast de dierfiguur is een enkele maal een jaartal aangebracht. Dit gaat terug tot rond 1750, zodat het tijdsbestek waarbinnen 'onze' stenen zijn gemaakt zeker twee eeuwen omspant.

MODEL

Hoe kwam men tot het kiezen van het gewenste model? Van de laatste stenen is bekend, dat een soort catalogus van vrij staande figuurtjes tot voorbeeld diende. Van vroegere is dit niet bekend. Dikwijls herinnert

een paard sterk aan het inlandse zwarte paard, modernere gaan naar het Gambo-type en weerspiegelen de ontwikkeling van de fokkerij van het gebruikspaar. Boven de staldeur van Nieuw-Bocum onder Kloosterburen is een scène afgebeeld die onmiskenbaar geïnspireerd is door **DE** stier van Potter. Paarden zijn vrijwel steeds in beweging afgebeeld. Van stap gaat het via de draf naar de galop en min of meer geslaagde, gewaagde, sprongen. Enkele fraaie voorbeelden van de hoogste verzameling in vrije dressuur, de levade, spannen m.i. de kroon. Een gecoupeerde staart komt éénmaal voor in 1938; wel zien we in een vrij beperkt gebied de staart opgeknoopt. Verreweg het talrijkst zijn paarden in verheven stap, meestal met hoofdstel, teugel om de nek liggend en een schabrak op de rug.

